

П'ЕСА-ПРИТЧА В СИСТЕМІ ЖАНРІВ ЕПІЧНОЇ ДРАМАТУРГІЇ

У статті описано основні прикмети п'єси-притчі, на основі яких вона виділяється як окремий жанр у межах епічної драматургії, крім того, порушено проблему функціонування самого терміна "п'єса-притча" в сучасному літературознавстві.

П'єса-притча утворилася в результаті процесів міждодового та міжжанрового синтезу, які особливо активізувалися у ХХ столітті. Вона є одним із найпродуктивніших жанрів епічної драми, але, водночас, лишається мало вивченою. З'явилися лише окремі розвідки, в яких студіювання тих чи інших аспектів функціонування п'єси-притчі здійснюється в різноманітних контекстах (О.В. Журчева [1], А.С. Близнюк [2]). На сьогоднішній день не існує цілісного, системного дослідження, яке б підсумувало та узагальнило накопичений матеріал. Серед питань, що потребують розв'язання, виокремлюється потреба встановлення термінологічної чіткості стосовно самої назви жанру, а також визначення особливостей поетики п'єси-притчі, на базі яких і відбувається виділення її як окремого жанру. У статті автор робить спробу обґрунтувати доцільність використання терміна "п'єса-притча" та описати основні ознаки творів цього жанру.

Якщо коротко окреслити генезу жанру, то слід наголосити на тому, що до виникнення п'єси-притчі призвели дві яскраві тенденції: *драматизація притчі*, що розпочалася у сакральних текстах та розвивалася у середньовічній драмі, та *параболізація драми*, яка виявляється у творах М. Метерлінка, О. Блока, Л. Андрєєва та Лесі Українки. Злиття цих тенденцій відбулося у творчості Б. Брехта і призвело до появи нового жанру епічної драматургії. **П'єса-притча** – це п'єса морально-етичного плану з позачасовим та позаісторичним сюжетом (в основі якого може бути як запозичений, так і оригінальний матеріал), що передбачає акт співмислення автора та реципієнта, спрямований на розкриття концепції твору. Природу п'єси-притчі визначає цілий ряд атрибутивних ознак, сукупність яких уможливує виділення її як оригінального жанру.

Оскільки п'єса-притча є частиною жанрової системи епічної драматургії, то однією з основних її прикмет є велика питома вага епічного (оповідного) начала. У творах цього жанру розповідь про події домінує над власне дією і подієвий ряд не є самоцінним. Іншим вагомим компонентом п'єси-притчі є власне **притчевість**, що виступає конструктивною основою жанру. Зміст будь-якої п'єси-притчі є **позачасовим та позаісторичним**, незважаючи на те, що у творах досить часто конкретизується середовище, в якому відбуваються події. Подібні вказівки використовуються авторами для поглиблення універсальності п'єси-притчі. Концептуальність п'єси-притчі передбачає існування смислового центру твору поза його безпосереднім сюжетом: власне, у такий спосіб виявляється трансформація традиційного для канонічної притчі тлумачення. Розкриття концепції п'єси-притчі відбувається шляхом синтезу мислительної діяльності реципієнта та генеруючого потенціалу драматурга, й у зв'язку з цим виділяється **два типи п'єси-притчі**, які ми умовно визначаємо як *брехтівський* (концепцією твору передбачається однозначність авторського висновку) та *йонесківський* (у концепції твору закладено потенційну багатоваріантність висновку). П'єса-притча постає як жанр інтелектуальний, що пояснює її змістову і структурну складність. Митець не прагне примусити читача прийняти авторську позицію, а, навпаки, всіляко намагається спонукати реципієнта до вироблення власного бачення проблеми. **Специфіка дидактичного наповнення** п'єси-притчі спричинена впливом на мислительну діяльність реципієнта. На місці наочності морального повчання канонічного жанру з'являється деяка магістральна теза світоглядного характеру, передбачена концепцією твору і часто безпосередньо в ньому не висловлена. В основі значної кількості творів жанру лежить **запозичений** (неоригінальний) сюжет (тема, мотив), у ролі якого часто виступають міфи, легенди, традиційні ("вічні") сюжети. У такому разі "чужий" матеріал виступає як протосюжет, він обов'язково зазнає переробки відповідно до авторського задуму і в результаті наповнюється новим змістом, який може виявитися цілком відмінним від закладеного в першоджерелі. Місце та значення протосюжету в структурі твору визначається концепцією п'єси-притчі. Зважаючи на те, що творче використання запозиченого матеріалу належить до компетенції драматургії обробок, ми прийшли до висновку, що п'єса-притча, яка виникає на основі запозиченого сюжету, може розглядатися як одна з її жанрових форм. В іншому випадку сюжет п'єси-притчі є **оригінальним**, і тоді сюжет є результатом суб'єктивного перетворення дійсності драматургом. Оскільки сюжет будь-якої п'єси-притчі не є самоцінним, він часто насичується елементами умовності, інакомовлення, гротеску, фантастики, що сприяє виходу на універсальний рівень осмислення проблеми. Специфіка жанру п'єси-притчі передбачає умовне розщеплення сюжету на **зовнішній** та **внутрішній**. Зовнішній сюжет – це безпосередня розповідь про події, що відбуваються в ході розвитку конфліктної ситуації твору. Якщо п'єса-притча виникає на "чужому" матеріалі, то протосюжет (запозичений сюжет, тема, мотив) функціонує як її зовнішній сюжет. У разі відсутності протосюжету, зовнішнім сюжетом є об'єктивна реальність, яка, власне, виступає джерелом появи задуму твору. Внутрішній сюжет п'єси-притчі будь-якого різновиду є втіленням її концепції і виникає з акту співпраці драматурга та реципієнта, спрямованого на осмислення проблеми твору на вищому рівні. Зв'язок між зовнішнім та внутрішнім сюжетом, перехід від конкретного одиничного випадку до узагальнення здійснюється за допомогою **асоціативності**, яка також забезпечує варіативність тлумачення п'єси-притчі. Ми розрізняємо **первинну** асоціативність (вияв волі митця по відношенню до предмета творчого пошуку) та **вторинну** (волевиявлення реципієнта стосовно тлумачення притчі). В обох випадках асоціативність має суб'єктивний характер.

П'єса-притча – досить складне та багатоаспектне явище сучасної драматургії. Тому існує чимало проблем, які потребують свого вирішення. Так, наприклад, огляд існуючих досліджень засвідчив паралельне вживання кількох понять на позначення одного й того ж явища. Драматургічна модифікація притчі у літературознавчих працях називається по-різному: дослідники використовують терміни "драма-притча" [3] та "п'єса-притча" [1; 4] та "negative parable" [5] ("антипритча"). Водночас А.С. Близнюк, наприклад, хоча й оперує поняттям "драма-притча", зазначає, що по своїй суті такий твір є "п'єсою"[2]. З огляду на це, а також на те, що зразком жанру вважаються твори Б. Брехта, які він визначав як "stücke" (у перекладі з німецької "п'єса"), ми вважаємо більш обґрунтованим використання терміна "п'єса-притча". Він більше відповідає специфіці творів цього жанру: їм властиве відчутне послаблення значущості безпосереднього подієвого ряду, оскільки в основі п'єси-притчі лежить *оповідь* про події, а драма передбачає активне насичення твору власне діями. На нашу думку, тут йдеться про модифікацію драматичного начала, коли на передньому плані перебуває не дія, а "напружене переживання якоїсь дисгармонії" [6: 56].

На увагу заслуговує питання доцільності розмежування п'єси-притчі та п'єси-параболи. Підставою для нього стала наступна думка: для параболи необхідним є звертання до конкретно-історичних подій (А.С. Близнюк умовно визначає параболу як ангажовану притчу), хоча притча такого співвіднесення не потребує. На нашу думку, виокремлення п'єси-параболи як жанру не має достатньо вагомого підґрунтя. Універсальність п'єси-притчі передбачає, що поставлена в ній проблема буде актуальною для реципієнта не залежно від конкретики історичної реальності, в якій він перебуває. Однак, універсальність не тотожна абстракції, оскільки п'єса-притча безперечно має свого адресата: вона спрямована до *кожного окремого читача*. Так, дія комедії (авторське визначення) "Що той солдат, що цей" Б. Брехта розгортається в індійському порту Кількоа, проте ні вигадана назва порту, ні зазначений автором жанр твору не завуальовують змісту п'єси. Насправді ж географічна локація дії не цікавить Брехта: назви міст та країн мають у творах той самий умовний характер. Брехт, щоразу переміщуючись у часі та просторі, розповідає про людину, суспільство та людство взагалі, але в центрі уваги – проблеми сучасного йому суспільства. Позаісторичне звучання притчі передбачає виникнення асоціацій між зображеними подіями та конкретними історичними моментами у житті суспільства.

Водночас, співвіднесення сюжету параболи лише з тими чи іншими подіями є доволі умовним, оскільки концепція п'єси не вичерпується конкретним тлумаченням. Очевидно, наприклад, що у п'єсі "Добра людина з Сичуані" Б. Брехт розповідає про проблеми сучасного йому суспільства і, безперечно, у творчості німецького драматурга знайшли вираження його світоглядні позиції. Проте п'єса не втрачала актуальності і в наш час, більше ніж через півстоліття після написання, що свідчить про її універсальний характер. Таким чином, відмежування п'єси-параболи від п'єси-притчі було, як нам здається, продиктоване факторами суб'єктивного характеру. Сьогодні настав час досліджувати творчість Брехта-митця, чії п'єси стали першими у двадцятому столітті п'єсами-притчами. Термін "парабола" в цьому випадку може бути вказівкою на структуру художнього твору, щоб засвідчити своєрідну двоплановість, властиву притчі.

Існує й чимало інших проблем, які можуть стати предметом наступних студій. Об'єктом літературознавчих розвідок, зокрема, може бути розгляд таких питань: п'єса-притча та проблема суб'єкта творчості, особливості функціонування жанру п'єси-притчі у контексті постмодерністської драми, а також вияв притчевості у драматичних творах з урахуванням їх стильової специфіки. П'єса-притча – жанр, що динамічно розвивається, і подальша його еволюція висуватиме нові проблеми, які будуть вирішуватися в наступних літературознавчих працях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Журчева О.В. Жанровые и стилевые тенденции в драматургии XX века: Учебное пособие. Самара: Изд-во СамГПУ, 2001. – 148 с.
2. Близнюк А.С. Притчово-аллегоричный напрям в эпичной драме: Дис.... канд. филол. наук. – Житомир, 1995.
3. Фролов В.В. Судьбы жанров драматургии: Анализ драм. жанров в России XX века. – М.: Сов. писатель, 1979. – 423 с.
4. Михайлова А.А. О художественной условности. – М.: Мысль, 1966. – 319 с.
5. Anders G. Being without Time: On Beckett's Play Waiting for Godot. Translated by Martin Esslin and revised by the author. Originally published in Neue Schweizer Rundschau. – January, 1954.
6. Поляков М.Я. Вопросы поэтики и художественной семантики. – М.: Сов. писатель, 1978. – 446 с.

Матеріал надійшов до редакції 16.03.2006 р.

Веремчук Ю.В. П'єса-притча в системі жанрів епічної драматургії.

В статті розглядаються основні особливості п'єси-притчі, які дозволяють виділити її як жанр епічної драматургії. Автор також звертає увагу на проблему використання терміна "п'єса-притча" в сучасному літературознавстві.

Veremchuk Yu.V. Parable play in the genre system of epic drama.

The article focuses upon the main features of parable play which enable to define it as a genre of epic drama. The author also considers the problem of using the term 'parable play' in literary criticism.